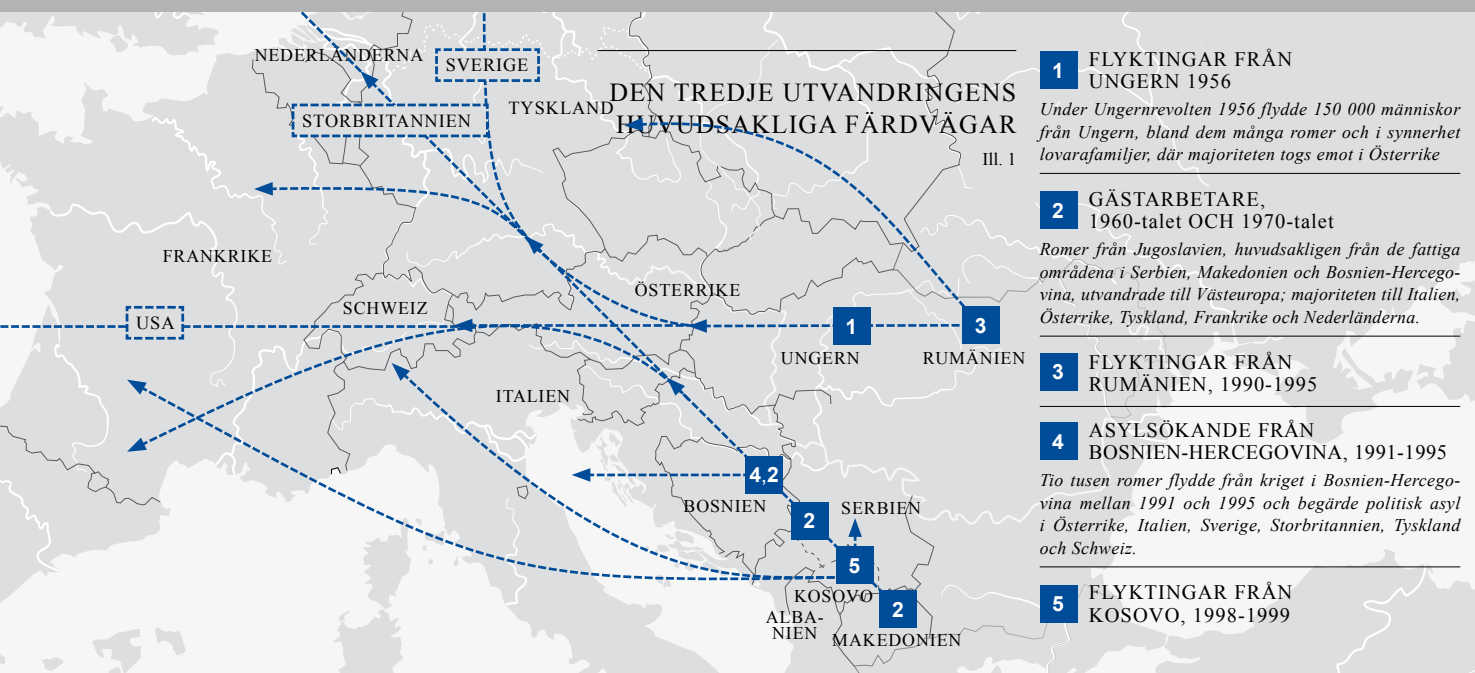

Den tredje utvandringen

Mirjam Karoly

Utvandring under rekrytering av "utländsk arbetskraft" | Mot väst – järnridåns fall | Politisk asyl – utvandring under slutet av 90-talet | På flykt från kriget i det forna Jugoslavien | Att vara inflyttad i ett främmande land

➤ Efter romernas första ankomst till Europa och den utvandringsvåg som följde efter slaveriets avskaffande i Rumänien ("den andra utvandringen", cirka 1850) ägde den sista migrationsrörelsen från öst till väst rum under 1900-talets andra hälft. Denna "tredje utvandring" måste ses i samband med externa faktorer: krig, politiska förändringar och de påföljande ekonomiska kriserna tvingade många människor att lämna sina hemländer; i romernas fall måste man lägga till en omfattande rasism och vardagsdiskriminering.

INLEDNING

Ända fram tills idag har bilden av "zigenaren" bestämts av den romantiskt förhållande bilden av det "fria" och "kringresande" levnads sättet. Romerna sågs ofta som ett mycket "rörligt", "sorglöst vandrande" folkslag. Men i själva verket är den övervägande majoriteten av dagens romer bofasta. Sålunda kan romernas utvandring under den andra hälften av 1900-talet huvudsakligen tillskrivas externa faktorer, som krig, politisk och ekonomisk osäkerhet, rasism, diskriminering eller systematiska brott mot de mänskliga rättigheterna.

På detta sättet är alla utvandrande romer jämställda med övriga migranter (eller flyktingar), människor som har lämnat sitt hemland för att på lång sikt kunna uppnå bättre levnadsstandard, eller som omgående varit i behov av skydd eller fristad. [Ill. 2, 3]

Uppgifter om romernas antal grundas på uppskattningar över hela Europa, eftersom många inte registrerar sig själva som romer i folkräkningarna. Dessutom är det nationalitet och inte etnisk anknytning som registreras i måländerna; därför är antalet romska migranter och flyktingar i Västeuropa bara en uppskattning. Det finns beräkningar

som talar för att mellan 200 000 och 280 000 romer flyttade från öst till väst och huvudsakligen bosatte sig i det forna östblockets grannländer som till exempel Tyskland, Österrike och Italien. I jämförelse med den allmänna tendensen i utvandringen från öst till väst är andelen romer relativt liten.

I några västeuropeiska länder utgör de senaste årtiondenas romska invandring en avsevärd del av den sammanlagda romska befolkningen. Beräkningar visar till exempel att cirka 80 procent av de svenska romerna kommer från forna Jugoslavien, Finland, Polen, Tjeckien, Slovakien och Ungern.

ANTAL ROMER PER LAND

Country	Total Population	Official Number	Estimate	Country	Total Population	Official Number	Estimate
Albania	3,549,841	1,261	90,000–100,000	Luxembourg	442,972	N/A	100–150
Austria	8,150,835	95	20,000–25,000	Macedonia	2,046,209	43,900	220,000–260,000
Belarus	10,350,194	11,283	10,000–15,000	Moldavia	4,431,570	11,600	20,000–25,000
Belgium	10,258,762	N/A	10,000–15,000	Netherlands	16,171,520	20,000	35,000–40,000
Bosnia-Herzegovina	3,922,205	9,092	40,000–50,000	Norway	4,525,000	356	500–1,000
Bulgaria	7,928,901	370,908*	700,000–800,000	Poland	38,633,912	25,000–30,000	50,000–60,000
Croatia	4,334,142	6,695**	30,000–40,000	Portugal	10,084,245	44,600	45,000–50,000
Cyprus	762,887	N/A	500–1,000	Romania	21,598,181	535,250	1,800,000–2,500,000
Czech Republic	10,264,212	11,716*	250,000–300,000	Russia	145,470,197	152,939	400,000
Denmark	5,352,815	N/A	1,500–2,000	Serbia and Montenegro	10,577,290	143,519**	400,000–450,000
Estonia	1,423,316	N/A	1000–1,500	Slovakia	5,379,455	89,920	480,000–520,000
Finland	5,194,901	10,000	7,000–10,000	Slovenia	1,930,132	2,293	8,000–10,000
France	59,551,227	N/A	280,000–340,000	Spain	40,037,995	325,000–450,000	700,000–800,000
Germany	83,029,536	50,000–70,000	10,000–130,000	Sweden	8,875,053	20,000	15,000–20,000
Greece	10,623,835	150,000–300,000	160,000–200,000	Switzerland	7,283,274	N/A	30,000–35,000
Hungary	10,174,853	190,046	550,000–600,000	Turkey	66,493,970	N/A	300,000–500,000
Ireland	3,840,838	10,891	22,000–28,000	Ukraine	48,760,474	47,914	50,000–60,000
Italy	57,679,825	130,000	90,000–110,000	United Kingdom	59,778,002	90,000	90,000–120,000
Latvia	2,385,231	7,955	2,000–3,500				
Lithuania	3,610,535	N/A	3,000–4,000	Total	795,101,136	2,281,577–2,581,577	6,105,600–8,625,150

III. 2

Antal romer per land.

Källor: De nationella statistiska byråerna som kontaktades i de berörda länderna är: CIA World Factbook (Washington, D.C.); Europeiska unionens "Återkommande rapport om kandidatsländerna för anslutning till den Europeiska unionen"; regerings-

rapporter från FN:s Rasdiskrimineringskommitté, regeringsrapporter från Europarådets kommitté för ramverkskonvention; "N/A" innebär att det inte finns någon officiell information tillgänglig. Några länder har ställt officiella beräkningar till förfogande (se till exempel Finland, Tyskland, Grekland, Italien, Moldavien,

Nederländerna, Polen, Spanien, Sverige och Storbritannien). Källor för kolumnen "estimate" är beräkningar gjorda av icke-statliga organisationer i Liègeois och Gheorghe (1995).

* Folkräkning 2001 ** Folkräkning 1991

(ur Roma Rights 1/2004, s. 9f)

UTVANDRING UNDER REKRYTERING AV "UTLÄNSK ARBETSKRAFT"

I början av 1960-talet började några västeuropeiska länder att rekrytera utländsk arbetskraft för att täcka de behov som fanns av huvudsakligen manuellt arbete. Österrike öppnade till exempel ett offentligt rekryteringskontor i Istanbul 1964. Som följd av detta flyttade ungefär hundra tusen villiga arbetare, huvudsakligen utbildad arbetskraft, till Västeuropa. [III. 4]

Majoriteten av dessa "utländska arbetare", som i allmänhet hade kallats "Gastarbeiter" (gästarbetare)

i Tyskland sedan 1968, rekryterades från Spanien, Grekland, Turkiet och Jugoslavien. En stor andel av dem var romer. De flesta kom från det forna Jugoslavien, som till skillnad från de övriga länderna i östblocket hade en liberal resepolitik. Från 1965 och framåt var arbetsrelaterade utvandring officiellt tillåten och kontrollerades av de jugoslaviska myndigheterna, och redan några år senare var det möjligt att resa till Västeuropa med ett vanligt turistvisum. Romer från Jugoslavien, huvudsakligen från de fattiga områdena i Serbien, Makedonien och Bosnien-Hercegovina utvandrade till Västeuropa; majoriteten till Italien, Österrike, Tyskland, Frankrike

och Nederländerna. Många av dem var fabriks- eller byggnadsarbetare och andra var säsongsarbetare. Större delen av dem hade redan ett fast arbete när de anlände, medan andra tog chansen och hoppades på att hitta ett arbete. Det var vanligt att pendla till hemlandet och många romer använde pengarna de tjänade ihop till hus i sina hemländer. Trots att utvandringen till en början skulle vara tidsbegränsad blev kopplingen till värdlandet allt starkare med åren och till slut flyttade man hela sin tillvaro till det nya hemlandet. [III. 5]

HOKUSPOKUS I DEN ROMSKA STATISTIKEN

Det är allmänt känt att det inte finns någon tillförlitlig demografisk och social statistik om romerna. [...] Orsaken till detta kan spåras till både romerna själva och myndigheterna, där ingen av dem har strävat efter att samla in statistik om romerna. Romerna hade ingen anledning att lita på "Gadže" (icke-romer) som besökte gettona med anteckningsböcker och frågeformulär. Myndigheterna och massmedia har i bästa fall varit kluvna [...] Idag är den romskrelaterade statistiken fast i en serie av juridiska och politiska frågor, inklusive dataskyddslagar, lagstadgade rättigheter att själv välja etnisk identitet, och behovet av etniskt kodad och uppdelad information för antidiskrimineringsprogram. Det bör också noteras att i vissa länder är romerna obenägna att avslöja sin identitet. Bland länder med en stor romsk befolkning är Bulgarien ett exempel på ett land med en relativt liten skillnad mellan folkräkningsinformation och uppskattningar: uppskattningarna ligger endast på det dubbla antalet jämfört med folkräkningen. [...] I kontrast till detta är de tjeckiska romerna ett statistisk problem. Medan både myndigheternas och oberoendes källor räknar med att ungefär en kvarts miljon romer bor i landet, gav den senaste folkräkningen (2001) endast siffran 11 716 [...]

III. 3 (ut Roma Rights 1/2004, s. 8ff.)

III. 4

Gästarbetare anländer till Wien, april 1964.

(ur Gürses et al. 2004, s. 92)

Dragan, som lärt det traditionella kittelmakaryrket från sin far, trodde aldrig att han skulle stanna kvar i Wien: "1970 när deras första barn föddes, flyttade Dragan och Mirza till Österrike för att tjäna pengar, medan deras dotter stannade kvar hos farföräldrarna i Serbien. Deras andra barn, som föddes 1971, hade inte heller tillräckligt med plats i det lilla arbetarhemmet i Wien. Paret skulle bara stanna i Österrike

under en kort tid, men möjligheten att tjäna pengar var så pass frestande att Dragan och Mirza fortfarande (...) bor i Österrike (...). Samtidigt har de byggt ett hus i Serbien, som inte längre används. Dragans far dog, och hans mor och barn flyttade till Wien. Båda barnen är nu gifta och har egna barn."

III. 5 (översatt från Heinschink / Hemetek 1994, s. 181f.)

MOT VÄST – JÄRNRIDÅNS FALL

Det inledande lyckoruset efter järnridåns fall 1989 försvann snart. Tvärtom den önskvärda effekten av sammanförandet av öst och väst växte ogillandet i Väst på grund av inströmningen av de så kallade "ekonomiska flyktingarna". Politiskt sett yttrade attityderna sig i successivt skärpta immigrations- och asylåtgärder i många västländer.

Många människor från det forna kommunistblocket satte stort hopp till en stabil och säker framtid i väst. Den politiska vändpunkten hade orsakat ekonomiska förändringar som lämnade

arbetarna i de sammanslutna staterna arbetslösa. Romerna fanns bland de som förlorade mest i den här övergångsfasen. De hade ofta anställts som utbildade arbetare och när de avskedades förlorade de också allt hopp om framtida arbete. Ända fram tills idag är de drabbade av en extremt hög arbetslöshet (upp mot 80-90 procent) i vissa regioner i centrala och östra Europa.

Den politiska förändringen i det forna kommunistblocket ledde också till en ökad främlingsfientlighet mot romerna och rasistiska attacker mot romerna. Ilskan över de ekonomiska svårigheterna utnyttjades av massmedia och vissa politiker, för vilka "zigenarna" var ett lätt mål. Den tjeckiska tid-

ningen "Express" varnade till exempel i en artikel från den 2 juli 1990 för att "zigenarnas" fertilitet kunde orsaka en "katastrof", som skulle leda till resultatet "att inom hundra år skulle landet mycket väl kunna behöva döpas om till 'Romska republika'". [III. 8]

Medan romerna i Tjeckoslovakien huvudsakligen utsattes för våldsbrott av skinheads, utsattes de i Rumänien för blodiga förföljelser. Den 12 juni 1990 blev romerna offer för rasande gruvarbetare, som hade kallats till huvudstaden av president Iliescu för att få slut på protester mot det gamla politiska värdet. En del av massan sökte sig till de romska kvarteren, misshandlade invånarna och förstörde deras egen-

III. 6
Ett romskt hus i Plăieșii de Sus kort efter våldsamheterna i juni 1991.
(ur Haller 1998, s. 38)

"I Plăieșii de Sus, Harghita-regionen, en stad med 3 200 invånare och 200 av dem romer, brände byborna 28 hus och dödade en romsk man den 9 juni 1991. Händelserna startade den 6 juni 1991, när fyra romska män misshandlade Ignác Daró, en nattvakt, för att han ingrep när de slog sin häst. Kort efter detta misshandlade massan två oskyldiga gamla romska män som hämnd. En av dem, Ádám Kalányos, dog senare av skadorna han tillfogats. Samtidigt arresterade polisen de fyra romska männen. Två dagar senare sattes en varningsskylt upp i bosättingens utkanter där de romska husen fanns och som informerade invånarna om att den 9 juni, söndag kväll, skulle deras hus sättas i brand. Romerna kontaktade både polisen och kommunstyrelsen, men förgäves. Ingen ingrep. Söndag efter-

middag flydde de till ett lokalt kollektivjordbruks stall. En organiserad grupp av bybor klippte sedan av elledningarna som gick till den romska bosättningen (för att undvika en kortslutning som skulle lämna hela byn utan elektricitet), vält telefonstolpen som kopplade byn till grannbyn Miercurea Ciuc och tände sedan fyr på de 24 romska husen. Andra blodiga förföljelser följde i Vălenii Lăpușului, Maramureș-regionen den 13 augusti 1991, där bybor brände 18 hus, och Cărpiniș, Timiș-regionen den 17 mars 1993, där fem hus förstördes. Vid den här tidpunkten hade dock redan massmedia förlorat intresset."

III. 7 (ur Haller 1998, s. 37)

dom. Liknande händelser ägde rum därefter i flera städer över hela Rumänien, där de etniska ungrarna och rumänerna attackerade sina romska grannar med öppet våld. Under perioden mellan 1990 och 1995 registrerades 30 sådana våldsbrott, som i några fall till och med ledde till dödsfall. [III. 6, 7]

Kombinationen av våld, diskriminering och rasism, den dåliga ekonomiska och sociala situationen, ren fattigdom och misstänksamhet mot offentliga institutioner gjorde att många romer fruktade för sina liv, och detta ledde till att de utvandrade. [III. 9]

De rumänska romerna på flykt har utgjort en avsevärd del av utvandringen från öst till väst sedan 1990. Några uppskattningar räknar med upp mot 70 000 flyktingar fram till 1992 i enbart Tyskland. Tyskland – som de andra mälländerna – var bland annat lockande för de utvandrande på grund att de redan hade kontakter där – familj eller vänner. Dessutom hade den allmänna utvandringen från Rumänien till Tyskland satts igång i och med en särskild återvändningspolitik för tyska bosättare i Transsylvanien och Banat (enbart under 1990 flyttade 80 000

"EN SOCIALT OTILLRÄCKLIG BEFOLKNING"

Den slovakiske premiärministern Vladimir Meciar talade den 4 september 1993 i Spiš ledde till kalabalik i internationell media när han sa att det "var nödvändigt att minska 'den ökade fortplantningen hos den socialt oanpassbara och den mentalt underutvecklade befolkningen' genom en minskning av barnbidragen". Enligt en senare offentliggjorda översättning löd Meciar tal: "De ['zigenarna'] bör ses som en växande problemgrupp... vilket innebär att om vi inte tar itu med dem nu, kommer de så småningom ta itu med oss ... ytterligare en sak som vi behöver överväga är den ökade fortplantningen hos den socialt otillräckliga befolkningen."

III. 8

(förkortad från Crowe 1995, s.66)

En intellektuell rom uttryckte den utlösande faktorn för migrationen: "Riskerna med att vara en zigenare i Rumänien 1999 övertygade alla de som fick möjligheten att ta sin tillflykt utomlands; kanske är det inte bättre, men där kan du åtminstone hysa hopp om att det är upp till dig själv att bibehålla din värdighet."

III. 9 (ur Crowe 1995, s. 147)

saxare och schwabare från Rumänien). Ett annat populärt mälland var Frankrike. Båda länderna hade redan under 80-talet ett litet antal rumänska romska immigranter, som hade ansökt om asyl men vars status fortsatte vara osäker. Från början av 90-talet finns det flera hundra ankomster av romer registrerade i franska städer som Rubeix, Toulouse eller Nanterre, men i många fall blev de avvisade.

Det allt större antalet rumänska romer i Västeuropa påverkade, tillsammans med den allmänna utvandringen från öst till väst, starkt den ökade av-

III. 10

Förstasidan av den tyska tidningen "Der Spiegel" den 3 september 1990. Det står: "Asyl in Deutschland? Die Zigeuner" ("Asyl i Tyskland? Zigenarna").

(ur Der Spiegel 36/1990)

Tidningen "Der Spiegel" redogör för det tyska folkets aggressioner mot "vågen av zigenarinvandringen": "... redan har panik uppkommit i städer som Saarland Lebach. För att kunna skydda befolkningen mot de 1 400 zigenare som bor i den här asylsökande staden med en befolkning på 22 000, lät borgmästaren barrikadera stadshuset och den allmänna poolen. I Bottrop försökte den lokala befolkningen hindra en zigenarbosättning genom en ockupation. I Herford meddelade

skärmningen av gränserna. Den senare processen visade huvudsakligen sig i införandet av visum och allt hårdare immigrations- och asyllagar. Några länder tecknade ömsesidiga avtal för att kunna skicka tillbaka emigranter, vilket mer eller mindre riktades direkt mot "de fattiga flyktingarna" och ledde till att många romer avvisades. I november 1992 trädde det ömsesidiga avvisningsavtalet mellan Tyskland och Rumänien i kraft och tillät avvisning av de romer som fått avslag på sin ansökan om asyl. Detta exempel följdes av Frankrike 1994.

I Österrike hade man redan 1990 infört visum för rumänska turister. Även transitländer som Polen, forna Tjeckoslovakien och Ungern införde strängare regler för inresa i landet. Förutom detta skrev de också under överlämningsavtal med mälländer, till exempel Tjeckoslovakien med Tyskland 1994. Många immigranter avvisades "tillbaka" till sina hemländer eller över gränsen till transitlandet.

I västra Europa fick de östeuropeiska romernas invandring stor uppmärksamhet i både media och i politiken. Myten om den kringresande

UNGERNREVOLTEN OCH PRAGVÅREN

Under Ungernrevolten 1956 flydde 150 000 människor från Ungern. Bland dem fanns det många romer, särskilt lovarafamiljer, där majoriteten togs emot av Österrike. Även närvaron av ryska stridsvagnar i det forna Tjeckoslovakien 1968 (Pragvåren) orsakade en utvandringsvåg med flera hundra emigrerande romer, till en viss del genom Österrike och vidare till Sverige.

III. 12

PLÖTSLIGT UTLÄNNINGAR ELLER STATSLÖSA MÄNNISKOR

Efter Tjeckoslovariens delning 1992 antog Tjeckien en ny medborgarskapslag, som över en natt förvandlade majoriteten av romerna i Tjeckien till utlänningar eller statslösa. Enligt den nya lagen blev alla som inte hade ett tjeckiskt medborgarskap före 1945 tvungna att ansöka om det. Som en kontrast kunde alla medborgare med ett tjeckoslovakiskt medborgarskap välja Slovakien. Nästan 95 procent av den tjeckiska romska befolkningen kom från Slovakien och många av dem kunde inte, precis som deras barn födda i Tjeckien, uppfylla Tjeckiens krav på medborgarskap och förvandlades till utlänningar eller statslösa i sitt eget land.

III. 13

de misstänksamma invånarna att de skulle bilda en "milis" mot zigenarna. Och tidpunktens kulmen för invånarnas urartade vrede skedde i Essen, där grannarna till ett hus med asylsökande människor till och med anlätade ett gäng ligister enligt polisen. De skulle ha betalat högerradikala skinheads 5 000 tyska mark för en attack mot sina oönskade grannar ..."

III. 11 (översatt från Der Spiegel 36/1990, s. 35)

"zigenaren" utan land ansågs lämplig för en "intensifiering av migrationsdebatten". Det fanns även prat inom massmedia om att landet "översvämmades" av östeuropeiska "zigenare", som i allmänhet stämplades som "ekonomiska flyktingar" och "fattiga asylsökande". [III. 10, 11]

I början av 90-talet attackerade högerextremister de asylsökande i många tyska städer. I Rostock, Hagen, Lebach, Herford, Essen, Leipzig och på andra platser begicks våldsdåd och plundring. Det fanns även romer bland de utsatta.

III. 14

I oktober 1999 lät borgmästaren i tjeckiska Usti Nad Labem resa en 65 meter lång och 1,8 meter hög mur mellan de romska och icke-romska husen. Bilden visar nedmonteringen av muren samma månad den reses efter internationella protester.

(Romano Centro 27/1999)

BARNADÖDLIGHET I RUMÄNIEN

(barnadödlighet per 1 000 överlevande barn)

ETNISK GRUPP	SPÅDBARNSDÖDLIGHET (0 till 1 år)	BARNADÖDLIGHET (1 till 4 år)	SAMMANLAGD SPÅDBARNSDÖDLIGHET OCH BARNADÖDLIGHET (0 till 4 år)
Rumäner	27.1	1.1	28.2
Ungrare	19.8	0	19.8
Romer	72.8	7.2	80.0

III. 15

FATTIGDOM OCH ETNICITET

(i Bulgarien och Rumänien, 1997)

ETNISK GRUPP	ANDEL av respektive etniska grupp av den sammanlagda befolkningen (procent)	ANDELEN FATTIGA (procent av respektive etniska grupp under fattigdomsgränsen)	FATTIGDOMENS DJUP (genomsnittlig fördelning under fattigdomsgränsen)
Bulgariet	83.6	31.7	8.5
Bulgariska turkar	8.5	40	12.8
Romer	6.5	84.3	46.6
Övriga	1.4	46.9	15
Bulgare totalt	100	36	11.4
Rumäner	89.8	29.7	7.3
Ungrare	6.8	28.4	6.7
Romer	2.3	78.8	33.2
Övriga	1.1	32.6	8.0
Rumäner totalt	100	30.8	7.9

III. 16

Det var inte bara rumänska romer som flydde till Västeuropa. I hela det central- och östeuropeiska området sattes en romsk utvandringsrörelse

igång efter det att gränserna öppnats till väst. Romer från Bulgarien, Tjeckien, Slovakien, Ungern och Polen satte sitt hopp till en ny början i väst. För

många slutade dock resan i ett mottagningsläger, ibland inte ens i mållandet utan i transitländer som Polen, Ungern eller forna Tjeckoslovakien. [III. 13]

POLITISK ASYL – UTVANDRING UNDER SLUTET AV 90-TALET

Efter hårdare gränskontroller, strängare immigrationslagar och allt fler avvisningsavtal mellan målländer och hemländer började den starka utvandringsvågen från Östeuropa att mattas av. Fortfarande i mitten av 90-talet fick mindre romska grupper från Bulgarien, Tjeckien, Polen, Rumänien eller Slovakien stor uppmärksamhet inom media och politiken i länder som Belgien, Finland, Frankrike, Kanada, Norge, Schweiz och Storbritannien.

Orsaken till uppmärksamheten var relativt små grupper, inte mer än hundra människor per år. Oron över dessa in-

vandringar kan spåras till de inrotade fördomarna mot "zigenare" och den uppenbara närvaron av dessa grupper, som inte – till skillnad mot andra romer – reste ensamma, utan åtminstone i mindre familjegrupper.

Anledningarna till flykten var i många fall att man utsatts för våldsdåd av skinheads, att man saknade skydd mot attacker från högerextremister, diskriminering, trakasserier från de lokala myndigheterna och polisen, fattigdom, arbetslöshet och brist på tillräckliga utbildningsmöjligheter. [III. 14-16]

Eftersom svåra överträdelser mot de mänskliga rättigheterna, diskriminering och rasism inte sågs som en öppen politisk förföljelse, beviljade man mycket sällan asyl i enlighet med Genèvekon-

ventionen. Tvärtom: hemländerna ansågs som "säkra tredje länder". Dessutom hävdades att inte heller omfattande diskriminering skulle anses vara statliga trakasserier. [III. 19]

De flesta målländers reaktion på invandringen var att införa ett visumtvång. 2001 placerade Storbritannien gränsvakter på flygplatsen i Prag, för att förhindra blivande flyktingar från att emigrera. Å andra sidan orsakade Frankrikes beviljande av politisk asyl till ungerska romska flyktingar 2001 avoghet bland ungrarna, eftersom det kastade dåligt ljus på den ungerska minoritetspolitiken.

REGISTRERADE SOM ”ÖVRIGA”

I 1991 års folkräkning i Bosnien-Hercegovina registrerades bara fyra stora nationella grupper utförligt – bosnier, serber, kroater och jugoslaver. Romerna infogades under ”Ostali” (övriga) och uppgick till 8 900. Man räknade dock med att det fanns mellan ungefär 40 000 och 60 000 romer i Bosnien-Hercegovina före kriget. Siffrorna från folkräkningen användes också av internationella organisationer, vilket medförde att man knappast inte uppmärksammade romernas öde eller deras möjligheter att återvända.

III. 17 (se den europeiska kommissionen mot rasism och intolerans 2004, rapport om Bosnien och Hercegovina, s. 26f.)

”DET VÄRSTA ÄR ATT INTE KUNNA VARA TILLSAMMANS”

”Jag tog ibland med mig barnen i en korg till fälten, där jag grävde och arbetade. Och nu har vi förlorat allting. Vi måste be om saker. Och nu måste vi till och med resa till ett tredje land, för att rädda våra liv och våra barn. Behövde det verkligen bli så? Det är svårt för mig att mina barn reste till Amerika. Det värsta är att inte kunna vara tillsammans. Mina barn, min svärdotter och mina barnbarn är borta. Vart jag än kommer, gråter och gråter jag. När kommer de tillbaka, kanske aldrig, kanske får jag aldrig se dem igen. När jag ansöker om att få utvandra, och de säger att jag inte får åka, kommer jag säga: Döda mig hellre än att jag inte får åka ...”

Fru Mehic, 55, från Bjeljina, Bosnien-Hercegovina, flykting i Berlin.

III. 18 (översatt från Mihok 2001, s. 133)

III. 15

Barn födda i Rumänien mellan juli 1994 och juni 1999.

(från FN:s biståndsprogram för utvecklingsländer (UNDP) (1999)

Undersökning om reproduktiv hälsa: Rumänien, utkast)

III. 16

Fattigdom och etnicitet i Bulgarien och Rumänien,

1997. (baserad på samma källa som III. 15 ovan)

1997 orsakade ett TV-program om en romsk familjs framgångsrika utvandring till Kanada att tjeckiska romer följde deras exempel och utvandrade. Några tjeckiska borgmästare såg detta som en möjlighet att bli av med sin romska befolkning och gav bort enkelbiljetter till romer som ville utvandra.

III. 19

PÅ FLYKT FRÅN KRIGET I DET FORNA JUGOSLAVIEN

Uppskattningar visar att hade upp mot en halv miljon människor flytt från krigets kaos i det forna Jugoslavien fram till mitten av 1990-talet. Trots att man inte har någon siffra på antalet romer, är det mycket troligt att det fanns många romer bland flyktingarna. Tio tusen romer flydde från kriget i Bosnien-Hercegovina mellan 1991 och 1995 och begärde politisk asyl i Österrike, Italien, Sverige, Storbritannien, Tyskland och Schweiz. [III. 17]

Många flydde av rädsla för att hamna mellan två krigande etniska grupper, eller för att de bodde i de områden som man krigade om. Romerna avvisades från bägge sidor. Dessutom var några av de bosniska romerna muslimer och därmed än mer hotade. Den relativt stora romska bosättningen i Bijeljina (Bosnien-Hercegovina), som omfattade nästan 8 000 invånare, utvisades till exempel nästan helt. I många fall flydde hela samhällen tillsammans.

Enskilda familjer reste till länder där de redan hade familj eller vänner. I Tyskland ”tolerades” de och deras juridiska status begränsades för en obestämd tidsperiod.

Fram tills idag har det varit svårt, om inte omöjligt, för minoriteterna att återvända till Bosnien-Hercegovina på grund av den olösta fördelningen av egendom och juridiska garantier. I Tyskland vidtog man fortfarande åtgärder i slutet av 90-talet för att få människor att återvända av egen vilja. Flyktingar utvisades också till Bosnien utan sitt medgivande, till ett land som efter kriget var organiserat enligt etnicitet och där romerna inte hade någon plats. [III. 18]

Konflikten i Kosovo utlöste ytterligare en utvandringståg. Efter det att konflikten hade stegrats under sommaren 1998 utvisades tusentals kosovoalbani och romer. När albanerna återvände i juni 1999 ledde det till ytterligare en romsk flykt. Efter NATO-truppernas invasion vände sig stora delar av den albanska befolkningen och albanska extremister emot romer,

egyptier och ashkalijer, trots att de hade flytt tillsammans med albanerna. Denna ”etniska rensning” skedde mitt för näsan på den internationella gemenskapen. Mellan 14 000 och 19 000 romska hem och 75 bosättningar i Kosovo totalförstördes. Up mot 80 procent av de uppskattningsvis 150 000 romerna, ”egyptierna” och ”ashkalijer” från Kosovo tvingades fly. Majoriteten flydde till grannländer och närliggande områden i det forna Jugoslavien, huvudsakligen till Serbien och Montenegro och Makedonien, medan andra flydde till Västeuropa eller USA. Medan de ofta placerades i mottagningsläger i tredje länder, var de bara ”interna flyktingar” i Serbien och Kosovo.

Än idag är det omöjligt för många flyktingar att återvända på grund av den livshotade situationen. En exempel på den förödande effekt konflikten har haft på de forna romska samhällena i Kosovo är det romska ”mahalla” (ett område huvudsakligen bebott av romer) i Mitrovica (med ett invånarantal på 8 000 före kriget), där inte ett enda hus har byggts upp igen.

”TE PUČLAN MAN, SO SIUM ME ...” –
”Om ni frågar mig vad jag är ...”

”Te pučlan man, so sium me vi sar dikav man, ka vakerav sar Rom”: ”Om ni frågar mig vad jag är och vad jag känner, så är jag rom. Ibland saknar jag att inte ha ett hemland, eftersom jag inte hör hemma någonstans. När vi har stora romska

möten säger de: Du är tysk. Det är sant. Jag vet inte vad jag ska göra med traditionen. Jag är en modern man. Men i mina ådror rinner romskt blod. Jag är stolt över att vara rom.”

Demir R., föddes 1981 och var 13 månader när hans familj lämnade Kosovo och reste till Freiburg, Tyskland.

Ill. 20 (översatt från Birgin / Wiczorek 2005, s. 36)

ATT VARA INFLYTTAD I ETT FRÄMMANDE LAND

I värdländerna har majoriteten av migranterna blivit tvungna att börja om från början. De har fått anpassa sig till helt nya omgivningar, språk och kulturer. Uppehållstillstånden för romska immigranter varierar i Västeuropa. Många romer som anlände under 60-talet som ”gästarbetare” hade redan fast uppehållstillstånd eller medborgarskap. Deras barn hade fötts i det nya hemlandet. Andra valde arbetstillstånd och fast vistelse, behöll sitt medborgarskap och en stark relation med sitt hemland. Deras barn växte upp med två kulturer. Medan de kulturella traditionerna upprätthölls inom familjen, där romani chib och hemlandets språk talades, socialiserades de in i det nya hemlandets språk och kultur i skolorna. Sammanstöt-

ningen mellan olika kulturella värden, utvandringens påverkan på kontakten med familjen och familjestrukturen ledde till en sönderdelning av de gamla traditionerna. Detsamma gäller för det romska språket, som är föremål för ett stort assimileringstryck i och med att det endast talas inom familjen och inte stöds av externa åtgärder inom utbildningen. [Ill. 20]

Situationen är ännu värre för dem som inte har något fast uppehållstillstånd och för dem som ansökte om politisk asyl i början av 90-talet. Allt strängare asylbestämmelser och tillfälliga eller begränsade uppehållstillstånd leder till osäkerhet och rädsla för att avvisas till hemlandet. Detta berörde huvudsakligen romska flyktingar från Bosnien-Hercegovina, Makedonien och Kosovo. De sattes i flyktingläger eller tillfälliga bostäder och hade där bara begränsade möjlig-

heter – om ens några alls – att arbeta och börja ett nytt liv.

De östeuropeiska romerna som begärde asyl i slutet av 90-talet efter mindre migrationsrörelser beviljades sällan asyl eller någon annan juridisk status. De fick istället ofta lämna landet igen.

Den ökade internationella medvetenheten om ”romfrågan” satte tryck på många öst- och västeuropeiska länder att ifrågasätta sin minoritetspolitik. Det ledde bland annat till ett ökat erkännande av romerna som en etnisk minoritet med minoritetsrättigheter, som omfattade främjande åtgärder huvudsakligen inom utbildnings-, språk-, och kulturområdet. Minoritetsstöd och de påföljande rättigheterna gavs dock huvudsakligen till gamla och etablerade romska grupper, trots att de nyligen invandrande grupperna redan hade getts medborgarskap.

Bibliografi

Birgin, Ursula / Wiczorek, Monika (2005) *Vakeres Romanes? E Romane therne chive vakeren taro plo jivdipa. Sprichst Du Romanes? Roma-Jugendliche erzählen ihr Leben.* Freiburg: IbiS | **Crowe, David M. (1995)** *A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia.* London / New York: I. B. Tauris Publishers | **Gürses, H. / Kokoj, C. / Mattl, S. (red.) (2004)** *Gastarbajteri. 40 Jahre Arbeitsmigration.* Wien: Mandelbaum Verlag | **Haller, István (1998)** *Lynching is not a crime: mob violence against Roma in post-Ceausescu Romania, I: Roma Rights, Quarterly Journal of the European Roma Rights Centre. Spring 1998, ss. 35-42* | **Heinschink, Mozes F. / Hemetek Ursula (red.) (1994)** *Roma: das unbekannte Volk. Schicksal und Kultur.* Wien: Böhlau Verlag | **Mihok, Brigitte (2001)** *Zurück nach Nirgendwo. Bosnische Roma-Flüchtlinge in Berlin.* Berlin: Metropol-Verlag | **Ringold D. / Orentstein M. / Wilkens E. (2005)** *Roma in an Expanding Europe. Breaking the Poverty Cycle (A World Bank Study).* Washington D.C.: The World Bank | **Roma Rights, Quarterly Journal of the European Roma Rights Center, 1/2004.** Budapest (see <http://www.errc.org>) | **United Nations High Commissioner for Refugees (2000)** *Roma Asylum-Seekers, Refugees and Internally Displaced.* Genève: UNHCR